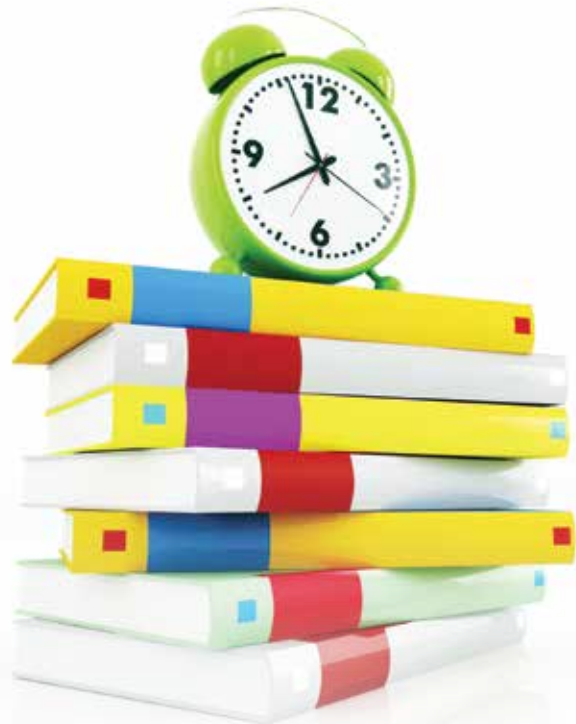

نقش مهارت خواندن در دوران کودکی

براساس یافته‌های مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن «پرلز»

روان‌شناسان و زبان‌شناسان بر این باورند که ریشه‌ها و بنیادهای اولیه یادگیری خواندن، شنیدن، گفتن و نوشتن از آموزه‌ها و الگوهای ارتباطی والدین با کودک شکل می‌گیرند. یکی از مهم‌ترین توانایی‌های اکتسابی کودکان در جریان رشد و پیشرفت، سواد خواندن است و هر قدر این جریان طبیعی‌تر و درونی‌تر باشد، عمق یادگیری خواندن بیشتر می‌شود. مهارت خواندن، در مراحل بعدی رشد، پایه‌ی یادگیری همه‌ی موضوعات درسی و غیردرسی در مدرسه و جامعه نیز هست. هر چند، مطالعه در کودکان می‌تواند تفریح یا رشد فردی نیز قلمداد شود. اتفاقاً اگر مطالعه چنین قالبی داشته باشد، این مهارت ماندگارتر و بالغ‌تر می‌شود. یادگیری «مهارت خواندن و درک مطلب» کلید یادگیری همه‌ی یادگیری‌هاست و دوران کودکی بهترین دوران برای نهادینه کردن مهارت خواندن و درک مطلب است؛ دورانی که خانواده در آن نقش دوران‌ساز دارد. هر چند آموزش رسمی خواندن از وظایف و مسئولیت‌های اصلی مدرسه است، اما شالوده‌ی مهارت‌های اولیه‌ی سواد خواندن بر سال‌های آغازینی استوار است که والدین در تعامل با فرزند خود ارتباط کلامی برقرار می‌کنند.

ضرورت توجه به بنیادها و ساختارهای اولیه‌ی شکل‌گیری زبان و سوادآموزی، نظام‌های آموزشی جهان را به این فکر واداشته است که چگونه، چه موقع، با چه شرایطی و در چه مرحله‌ای از تحول ذهنی کودک، باید فرایند سوادآموزی را در سطوح خانه و مدرسه گسترش دهند.

یکی از مطالعات جهانی که در سال‌های اخیر مهارت سواد خواندن را به‌صورت روشمند و نظام‌دار، در ابعاد متفاوت بررسی کرده است و داده‌های آن منبع معتبری برای تعیین جایگاه کشورها در میزان پیشرفت مهارت خواندن به‌شمار می‌رود، مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن (پرلز PIRLS) است که از سال ۲۰۰۱ تاکنون، هر پنج سال یکبار، در کشورهای عضو انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به اجرا در می‌آید.

معرفی مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن (پرلز)

پرلز نوعی مطالعه بین‌المللی در زمینه‌ی سنجش سواد خواندن دانش‌آموزان پایه‌ی چهارم ابتدایی است که تحت‌نظر انجمن بین‌المللی ارزشیابی تحصیلی IEA اجرا می‌شود. یکی از اهداف اصلی انجمن IEA در انجام پژوهش‌های تطبیقی نیز این است که کشورها بتوانند کاستی‌ها و توانایی‌های نظام آموزشی خود را در گستره‌ی جهانی مقایسه و ارزیابی کنند.

IEA در سال ۱۹۵۹ تأسیس شده و تاکنون بیش از ۲۵ مطالعه تطبیقی در زمینه‌ی علوم، ریاضیات، زبان، ادبیات، تربیت اجتماعی، نگارش، کامپیوتر، آموزش پیش‌دبستان، درک مطلب و سواد خواندن انجام داده است. مرکز بین‌المللی مطالعه پرلز و تیمز در کالج بوستون آمریکا و دبیرخانه‌ی اجرایی IEA در آمستردام هلند مستقرند که اهداف زیر را دنبال می‌کنند:

الف) ارزشیابی کیفیت نظام آموزشی کشورها؛

ب) ارتقای سطح یادگیری نظام‌های آموزشی جهان؛

ج) بهبود سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های آموزشی مربوط به فرایند تدریس و یادگیری.

هدف نهایی این انجمن ارتقای سطح یادگیری در درون نظام‌های آموزشی کشورها از طریق انجام مطالعات تطبیقی در مورد سیاست‌های آموزشی و شیوه‌های اجرایی مربوط به آن‌هاست. در واقع، انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی تلاش‌های خود را به انجام مجموعه‌ای از مطالعات یادگیری در موضوع‌های درسی پایه در مدارس و بعضی بررسی‌های دیگر در موضوع‌های مورد علاقه‌ی اعضای خود معطوف کرده است. داده‌های پرلز نشان می‌دهد، این موضوع در تمام کشورهای شرکت‌کننده صادق است. این داده‌ها تأیید می‌کنند، زمان اختصاص داده

شده به فعالیت‌های اولیه‌ی سواد خواندن، دسترسی به منابع و مواد خواندن در محیط خانه و وجود جوی فعال و یاری‌بخش، از عوامل مهم و اساسی در پیشرفت خواندن به‌شمار می‌آیند. در این مقاله تلاش شده است با تأکید بر یافته‌های استخراج شده از پرسش‌نامه‌ی والدین، رابطه‌ی بین عوامل آموزشی و تربیتی خانواده با پیشرفت سواد خواندن، براساس نتایج پرلز، بررسی شود.

از میان عوامل مؤثر در سواد خواندن، عامل خانواده، به منزله‌ی نخستین نهاد تربیتی، نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. به همین منظور، در اینجا تلاش شده است به استناد یافته‌های مطالعه‌ی بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن، نقش خانواده در گستره‌ی مقایسه‌ی ملی و جهانی بررسی شود.

بررسی و تحلیل شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خانواده‌ها و الگوهای تعاملی آن‌ها با فرزندان تا قبل از آغاز آموزش رسمی نشان‌دهنده‌ی تفاوت‌های

● خواندن برای به‌دست آوردن اطلاعات و استفاده از آن‌ها.

پرلز به چهار فرایند درک مطلب به شرح زیر نیز توجه دارد:

● تمرکز و بازیابی اطلاعاتی که صریحاً بیان شده‌اند؛

● رسیدن به استنباط‌های مستقیم؛

● تعبیر و تلفیق ایده‌ها و اطلاعات؛

● بررسی و ارزیابی ویژگی‌های محتوا، زبان و متن.

به منظور ارزیابی اهداف و فرایندهای مطرح شده‌ی خواندن، آزمون پرلز مجموعه‌ای از متون روایی و اطلاعاتی و پرسش‌هایی را در بر دارد که دانش‌آموزان را به استفاده از فرایندهای متفاوت درک مطلب ملزم می‌کند.

مهم‌ترین یافته‌های ملی پرلز از

سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۶

نگاهی به نتایج به‌دست آمده در پرلز ۲۰۱۶ و سقوط به نسبت شدید و غیرقابل انتظار عملکرد دانش‌آموزان ایرانی نسبت به

آشکار میان خانواده‌های محروم و برخوردار از یک سو و تحصیل کرده و بی‌سواد از سوی دیگر است. مقایسه‌ی عملکرد دانش‌آموزان برتر در پرلز ۲۰۰۱ و ۲۰۰۶ و ۲۰۱۱ و دانش‌آموزان ضعیف‌تر، یکی دیگر از بررسی‌های این گزارش است که نتایج آن می‌تواند زمینه‌های تقویت‌کننده یا تضعیف‌کننده‌ی شکل‌گیری زبان و مهارت‌های خواندن در قبل از مدرسه را نشان دهد.

تعریف سواد خواندن در مطالعه عبارت است از: توانایی درک و استفاده از قالب‌های متنی مورد نیاز جامعه یا ارزشمند برای فرد. مطالعه‌ی متن به شکل‌های گوناگون و معنابخشی آن.

خواندن برای یادگرفتن، آن‌ها می‌خوانند تا در اجتماعات مدرسه یا زندگی روزانه شرکت کنند. یا برای سرگرمی و لذت بردن مطالعه می‌کنند (کمپل، ۲۰۰۱).

آزمون خواندن پرلز به دو هدف عمده‌ی کودکان از مطالعه و خواندن توجه دارد:

● خواندن برای تجربه‌ی ادبی؛

دوره‌های قبل و مشاهده‌ی نتایج مطالعه‌ی بین‌المللی روند علوم و ریاضیات (تیمز ۲۰۱۵) و روند کاهشی آن (به‌ویژه در درس علوم هر دو پایه‌ی تحصیلی چهارم و هشتم)، «تفاقی معنی‌دار» و «خطایی نظام‌مند» اما ناخوشایند و قابل تأمل را در نظام آموزشی ما نشان می‌دهد که باید هرچه سریع‌تر اما عمیق‌تر و علمی‌تر به شناسایی عوامل و دلایل این «افت آشکار» همت گمارد.

این روند کاهشی در تیمز و پرلز به‌گونه‌ای است که ۳۰ نمره کاهش در پرلز ۲۰۱۶ نسبت به دوره‌ی قبل (از ۴۵۷ به ۴۲۸)، ۳۲ نمره کاهش در علوم پایه‌ی چهارم تیمز ۲۰۱۵ نسبت به دوره‌ی قبل (از ۴۵۳ به ۴۲۱)، ۱۸ نمره کاهش در علوم پایه‌ی هشتم نسبت به دوره‌ی قبل (از ۴۷۴ به ۴۵۶)، نبود تغییر در ریاضیات پایه‌ی چهارم تیمز ۲۰۱۵ (همان ۴۳۱) و فقط

۱۸ نمره افزایش در ریاضیات پایه‌ی هشتم تیمز ۲۰۱۵ حاصل شده است. این در حالی است که در هیچ یک از دوره‌های قبلی تیمز (از ۱۹۹۵ میلادی تا کنون) و در هیچ دوره‌ای از پرلز (از ۲۰۰۱ تا کنون) چنین کاهشی با این وسعت و جامعیت نداشته‌ایم. در حالی که در گزارش بین‌المللی تیمز و پرلز ۲۰۱۱ انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی (IEA)، کشور ایران را به‌عنوان کشوری معرفی کرده که در طول ده سال گذشته (از ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱)، از نظر عملکرد آموزشی روند افزایشی قابل ملاحظه‌ای داشته است. برای مثال، از روند عملکرد دانش‌آموزان ایران در تیمز ۲۰۱۱ و مقایسه‌ی آن با دوره‌های قبلی تیمز (۱۹۹۵، ۱۹۹۷، ۲۰۰۷، ۲۰۰۳)، و نیز پرلز ۲۰۱۱ در مقایسه با پرلز ۲۰۰۱ و ۲۰۰۶ مشاهده می‌شود، عملکرد دانش‌آموزان ایران در مطالعه‌ی تیمز ۲۰۱۱ به ترتیب

در درس علوم پایه‌ی چهارم ابتدایی ۷۳ نمره، ریاضیات پایه‌ی چهارم ۴۴ نمره و عملکرد پایه‌ی سوم راهنمایی ۱۲ نمره و عملکرد ریاضی دانش‌آموزان سوم راهنمایی از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۱ به میزان ۱۲ نمره افزایش یافته است. این عملکرد از ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۱ در مجموع سه نمره کاهش را نشان می‌دهد، اما در مطالعه‌ی پرلز ۲۰۱۱، در درس سواد خواندن، نسبت به دوره‌ی قبل (۲۰۰۶)، ۴۴ نمره پیشرفت داشته است.

با نگاهی به مهم‌ترین یافته‌های به‌دست آمده در گزارش‌های ملی و بین‌المللی کشورهای شرکت‌کننده در مطالعه‌ی پرلز مشخص می‌شود، پژوهشگران، تصمیم‌سازان و سیاست‌گذاران آموزشی، معلمان و مدیران مدارس و اعضای جامعه به‌طور عام، تلاش‌هایی انجام داده‌اند تا از این یافته‌ها در سطوح خانه، مدرسه و جامعه، در جهت بهبود و تقویت سواد خواندن بهره بگیرند. از جمله، هر یک از کشورها، پس از انتشار نتایج تلاش کرده‌اند با تهیه‌ی گزارش‌های توصیفی، تحلیلی و تشخیصی، متناسب با نیازهای گروه هدف، روش‌ها و راهکارهای تأثیرگذار بر پیشرفت تحصیلی را ارائه دهند. بروشورها، چکیده‌ها، گزارش‌هایی همراه با جزئیات و خبرهای اطلاعاتی نیز برای متولیان و کارشناسان و مؤلفان و برنامه‌ریزان درسی و آموزشی تهیه کرده‌اند.

با مروری بر یافته‌های پرلز در طول ۱۵ سال گذشته (۲۰۰۱ تا ۲۰۱۶) می‌توان چند عامل تأثیرگذار بر توانایی دستاوردهای آموزشی و تربیتی رانشناسی کرد. تعدادی از عوامل معتبر در بافت ارزشیابی پرلز عبارت‌اند از: جنسیت، زبان مادری، پیشینه‌های مرتبط با مهاجرت، نگرش نسبت به خواندن، تصور فرد از توانایی‌هایش در خواندن و عادات‌های مطالعه در خانواده. تعامل و درهم تنیدگی برخی از عوامل در شکل روبه‌رو به تصویر کشیده شده است. ■

